

В статье рассмотрена сущность понятия «инновационное развитие предприятия». Выделены основные направления инновационного развития и определена последовательность выбора направления инновационного развития торгового предприятия.

Ключевые слова: *инновационное развитие, инновационная деятельность, торговое предприятие, направление, инновационный потенциал.*

Essence of concept «innovative development of enterprise» is considered in the article. Basic directions of innovative development are distinguished and the sequence of direction's choice of trade enterprise innovative development is certain.

Key words: *innovative development, innovative activity, trade enterprise, direction, innovative potential.*

Надійшло 15.10.2010.

УДК 658.11.009.12

Є.М. Смирнов

ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ОСНОВНИХ ВИДІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті запропоновано класифікацію видів конкурентоспроможності підприємства, що містить повний склад класифікаційних ознак, а також враховує специфічні риси та властивості категорії конкурентоспроможність. Наведено характеристику кожного з виділених видів конкурентоспроможності.

Ключові слова: *конкурентоспроможність, класифікаційна ознака, рівень конкурентної активності, конкурентна перевага, ринковий простір.*

Вступ. Важливим аспектом дослідження будь-якого економічного явища є визначення та класифікація його основних видових проявів, що є методологічним підґрунтям формування обґрунтованої концепції управління.

Багатогранність аспектів конкурентних взаємовідносин підприємств за сучасних умов економічного розвитку, варіативність умов суперництва між ними зумовлюють різноплановість підходів до формування їх переваг у конкуренції, а відповідно, і шляхів досягнення конкурентоспроможності. Тому дослідження основних видів та форм, які може приймати конкурентоспроможність підприємств у процесі конкурентної боротьби є актуальним завданням формування концептуальних основ управління сучасним підприємством в умовах висококонкурентних ринків.

Проведене дослідження засвідчило, що питання розробки комплексної класифікації конкурентоспроможності підприємства поки що не знайшло достатнього висвітлення у фаховій літературі [1–10]. На сьогодні мають місце лише окремі спроби систематизації видів конкурентоспроможності, але повної, розгорнутої їх класифікації, яка б враховувала максимально можливу кількість класифікаційних ознак, не існує.

Метою публікації є розробка узагальнюючої класифікації основних видів конкурентоспроможності підприємства та їх змістовна характеристика.

Аналіз досліджень. Конкурентоспроможність є багатоаспектним явищем, формування якого знаходиться на перетині складних взаємозв'язків різних аспектів діяльності підприємства. Визначення конкурентоспроможності за умов її латентного характеру, є дуже трудомістким процесом, який потребує застосування принципів системного та комплексного підходів до дослідження підприємства.

У свою чергу, складність та латентний характер конкурентоспроможності обумовлюють різноманітність думок авторів щодо виділення її видових проявів. Так, у науковій літературі можна зустріти спроби визначення конкурентоспроможності залежно від того, хто є суб'єктом її оцінки. З цієї точки зору виділяють конкурентоспроможність з позиції споживачів, конкурентів, інвесторів, партнерів по бізнесу [1], не враховуючи, що вона є категорією об'єктивною та не залежить від погляду суб'єктів оцінки.

Деякі автори у контексті розмежування потенціалу та результатів підприємства у конкуренції пропонують виділяти досягнуту та потенційну конкурентоспроможність [2], де остання розглядається виключно як «запас міцності» підприємства у конкуренції. Інші для висвітлення потенційних можливостей конкурентів використовують поняття «конкурентний потенціал» [3], що визначається як основа забезпечення продуктивності конкурентних зусиль підприємства. Такий поділ, також є досить спірним, оскільки не враховує, що конкурентоспроможність є явищем прогностичним та відображає саме потенціал суперників у конкуренції.

У літературі можна зустріти й інші спроби виділення в складі конкурентоспроможності її потенційної складової. Так, у праці [3] пропонується розділяти формальну та реальну конкурентоспроможність суб'єктів, де остання розглядається з позиції їх спроможності прирощувати та не втрачати конкурентні переваги в процесі суперництва з реальними конкурентами. Безумовно, в суто змістовному плані такий підхід є більш коректним, але його економічна інтерпретація, також викликає багато питань.

Наведений перелік понять, хоча і характеризує різні сторони положення підприємства в конкуренції, поєднує у собі ознаки, що належать, як до категорії «конкурентоспроможність», так і до інших економічних категорій, що призводить до непорозуміння у її вивченні. Подолання зазначених обмежень, на погляд Л.М. Чайникова, можливе шляхом врахування в процесі класифікації специфічних властивостей конкурентоспроможності, які обумовлюють її сутність та задають напрям методології пізнання.

Результати досліджень. Проведене дослідження наукової літератури [1–10] дозволило виявити основні риси та властивості конкурентоспроможності підприємства, які визначають її положення серед інших категорій економічної теорії (рис. 1).

Відносність конкурентоспроможності вказує на те, що вона не є абсолютною характеристикою потенціалу підприємства, а виявляється лише за умови його зовнішньої оцінки. Причому ця оцінка має здійснюватися з урахуванням принципів динамічності та безперервності, а управління конкурентоспроможністю повинне мати ітеративний характер, унаслідок мінливості складових зовнішнього і внутрішнього конкурентного середовища.

За умов локального характеру конкурентного впливу підприємств у процесі суперництва достовірна оцінка їх конкурентоспроможності можлива лише при врахуванні ключових параметрів релевантного ринкового простору та кола найбільш пріоритетних конкурентів. Однак, незважаючи на зовнішній прояв конкурентоспроможності, її оцінка має бути вивільнена від суб'єктивних уявлень, оскільки вона є категорією об'єктивною і формується під впливом об'єктивно діючих економічних законів.

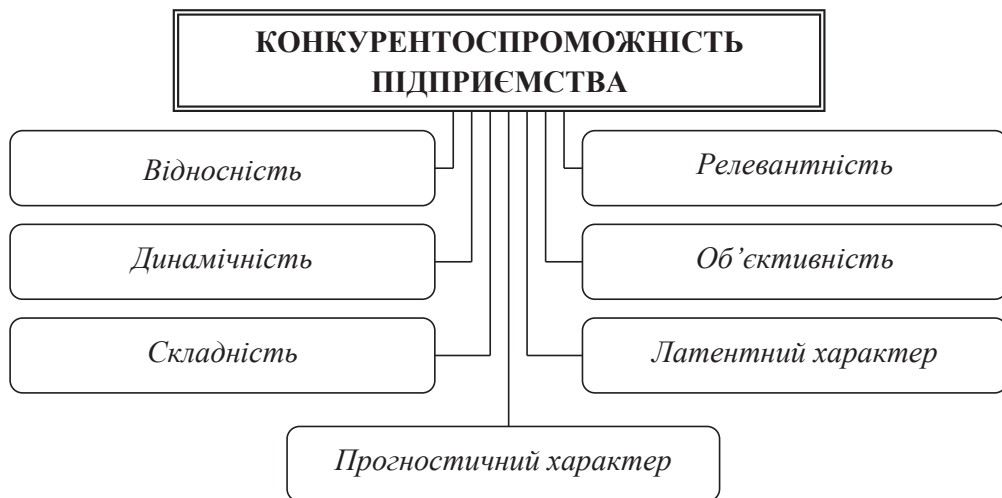

Рис. 1. Властивості категорії «конкурентоспроможність підприємства»

Конкурентоспроможність є латентною ознакою стану підприємства (від лат. *latens* – прихований), яка, на відміну від інших категорій, не має прямих вимірювачів та потребує використання опосередкованих характеристик. Її оцінка зводиться до дослідження всіх факторів, що впливають на здатність підприємства підтримувати життєдіяльність у конкуренції, з урахуванням щільності та спрямованості складних причинно-наслідкових зв'язків між ними.

Рішення щодо забезпечення конкурентоспроможності повинні мати прогностичний характер, оскільки остання відображає виключно накопичений підприємством потенціал до стійкого функціонування в умовах конкуренції та характеризує можливості його розвитку у часі.

Розглянуті теоретичні положення, а також результати узагальнення та критичного переосмислення існуючих поглядів на проблему систематизації видів конкурентоспроможності підприємства [1–10], дозволили запропонувати її авторську класифікацію, яку схематично наведено на рис. 2.

З урахуванням властивостей відносності та релевантності, конкурентоспроможність класифікується стосовно конкретного ринкового простору (за територіально-географічною ознакою [4–6]). За цією ознакою виділено такі види конкурентоспроможності підприємства: місцева (в межах окремих міст або областей), регіональна (у межах декількох регіонів країни), національна (у межах всієї країни) та міжнародна (на між-

народних ринках). Особливе значення ця класифікація має в торгівлі, де специфічною рисою конкуренції є локальність конкурентної боротьби, тобто її обмеженість територіальними границями конкретного ринкового сегмента.

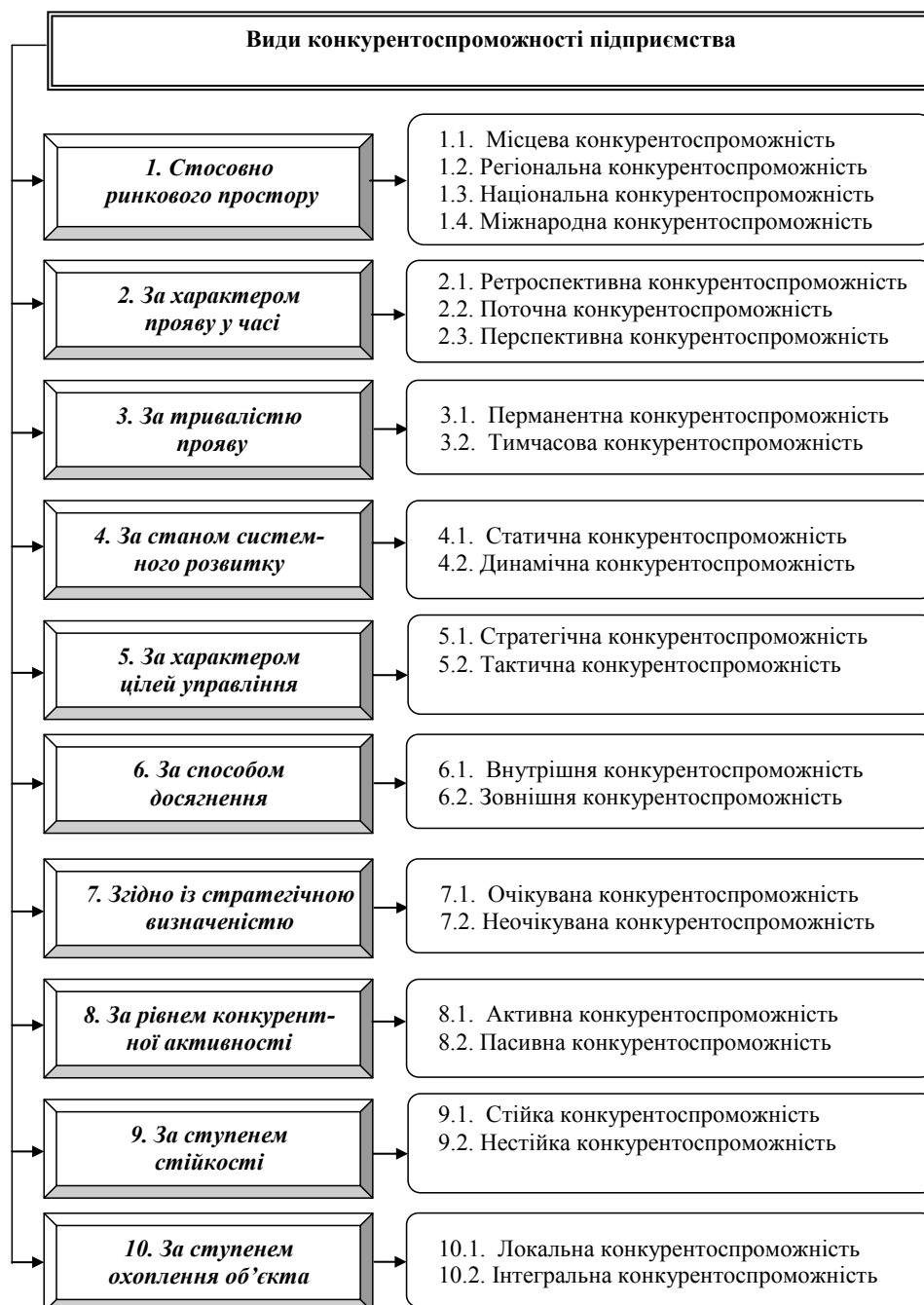

Рис. 2. Класифікація видів конкурентоспроможності підприємства

Динамічність конкурентоспроможності підприємства обумовлює її класифікацію за характером прояву у часі. Відповідно до цієї класифікаційної ознаки доцільно поділяти [4] ретроспективну, поточну та перспективну конкурентоспроможність.

Ретроспективна конкурентоспроможність характеризує стан або динаміку розвитку підприємства у конкурентному середовищі на конкретну дату або проміжок часу у минулому. Вона визначається на основі дослідження його результатів у конкурентній боротьбі у попередніх періодах. Поточна конкурентоспроможність є відображенням потенціалу підприємства у конкуренції на момент проведення оцінки, тобто за поточний період. Перспективна конкурентоспроможність – це прогноз розвитку потенціалу підприємства з досягнення високих результатів у конкуренції в майбутньому.

За тривалістю прояву у часі, конкурентоспроможність може бути теоретично класифікована на перманентну, яка має місце на протязі тривалого періоду часу (звітного періоду, стадії життєвого циклу) та, як правило, є наслідком цілеспрямованих дій підприємства, та тимчасову, що має короткостроковий характер та, звичайно, є результатом певних змін у конкурентному середовищі [7].

За станом системного розвитку об'єкта слід виділяти статичну та динамічну конкурентоспроможність підприємства [5; 7; 8].

Статична конкурентоспроможність характеризує здатність підприємства, що знаходиться в постійному оточенні конкурентів, ефективно вирішувати питання підтримки власної життєдіяльності (забезпечення ресурсами, організації виробничої та збутової діяльності, створення нормальних умов для персоналу) задовольняючи при цьому соціально-економічні інтереси власників.

Динамічна конкурентоспроможність відображає здатність підприємства підтримувати досягнутий рівень конкурентоспроможності як в умовах впливу негативних факторів, так і при трансформації загальної ситуації на цьому сегменті ринку, шляхом створення умов для стабільного та гармонічного розвитку підприємства. Динамічна конкурентоспроможність є обов'язковою умовою довгострокового виживання підприємства.

Прогностичний характер конкурентоспроможності потребує її класифікації за характером цілей управління, згідно з яким доцільно виділяти тактичну та стратегічну конкурентоспроможність підприємства [2; 3; 9; 10].

Ця класифікаційна ознака акцентує увагу на горизонті прогнозування й управління підприємством, диференціюючи конкурентоспроможність на основі рівнів управління і відповідних їм конкурентних цілей. На тактичному рівні основним завданням управління конкурентоспроможністю є забезпечення життєдіяльності підприємства всупереч тиску з боку конкурентного оточення у релевантному конкурентному середовищі в поточному періоді часу. Стратегічна конкурентоспроможність характеризує здатність підприємства до виживання та розвитку за умов дестабілізуючого впливу оточення в майбутньому релевантному конкурентному середовищі.

Слід зазначити, що в науковій літературі існує два прямо протилежних погляди на проблему стратегічної інтерпретації конкурентоспроможності.

Перший виходить з передумови, що стратегічний успіх підприємства в довгостроковій перспективі ґрунтується на його здатності забезпечувати переваги над суперниками у майбутньому, шляхом швидкого реагування на сигнали ринку, здійснення необхідних змін у складі активів та компетенцій.

У рамках цього підходу стратегічна конкурентоспроможність розглядається авторами як ознака суб'єкта ринку, яка демонструє наявність у нього ключових можливостей розвитку, здобутих шляхом швидкої адаптації внутрішнього середовища функціонування до змін зовнішнього середовища і досягнення на основі цього конкурентних цілей [9, с. 48–49]. Вона є цільовою характеристикою здатності суб'єкта ринку одержувати конкурентні переваги й ефективно їх реалізовувати у боротьбі із суперниками [2; 9].

Інший погляд пов'язує стратегічну конкурентоспроможність з вмінням менеджменту оцінити перспективні можливості ринкового середовища, виявити конкурентні переваги, що зумовлять успіх підприємства у майбутньому, а також ресурси і компетенції, що їх забезпечать.

Так, Р.А. Фатхутдінов визначає стратегічну конкурентоспроможність як «потенційну здатність об'єкта або суб'єкта управління конкурувати в майбутньому на конкретних ринках, що забезпечується зниженням прояву стратегічних неконкурентоспроможних факторів і посиленням прояву стратегічних ексклюзивних конкурентоспроможних переваг об'єкта (суб'єкта) на основі проведення комплексної стратегічної діагностики об'єкта або суб'єкта, параметрів ринку і конкурентів, розробки стратегії» [10, с. 33].

Подібної точки зору дотримується Ю.Б. Рубін [3, с. 242], на думку якого стратегічна конкурентоспроможність є наслідком посилення стратегічного конкурентного потенціалу підприємства, який дозволяє здійснювати накреслені конкурентні дії щодо стратегічного зовнішнього оточення, в тому числі розробку організаційної стратегії, яка дозволила б створювати загрози зовнішньому оточенню та забезпечувати безпечний розвиток на основі протидії загрозам із зовні.

Незважаючи на існування певних розбіжностей між розглянутими вище підходами, у рамках кожного з них стратегічна конкурентоспроможність розглядається як складова та результат процесу стратегічного управління підприємством, що є найбільш адекватною сучасному стану конкуренції концепцією розвитку підприємства за умов конкурентного середовища.

Класифікація конкурентоспроможності за способом досягнення [7] пов'язана з тим, що здатність конкретного підприємства до успішного функціонування в умовах конкуренції (тобто конкурентоспроможність) може бути результатом дії як внутрішніх, так і зовнішніх факторів.

Внутрішня конкурентоспроможність є наслідком дії внутрішніх щодо підприємства факторів, що знаходяться під його безпосереднім впливом стосовно їх формування та розвитку, а також визначають внутрішню складову його потенціалу. Зовнішня конкурентоспроможність є результатом дії факторів, що формуються у зовнішньому щодо підприємства середовищі, які складно або зовсім не піддаються управлінському впливу та характеризують зовнішню складову його потенціалу.

Згідно із стратегічною визначеністю [7] конкурентоспроможність підприємства класифікується на очікувану та неочікувану.

Під очікуваною слід розуміти конкурентоспроможність, що отримана в рамках існуючої на підприємстві стратегії конкурентоспроможності. Неочікувана конкурентоспроможність пов'язана з обставинами, що не залежать від діяльності підприємства, а є наслідком позитивних ринкових тенденцій або сприятливих змін у конкурентному середовищі.

Наведений перелік ознак та відповідні їм види конкурентоспроможності, характеризують різні сторони досліджуваного поняття, але не в повному обсязі враховують його специфічні риси. Тому, на думку автора, цей перелік має бути доповнений ще рядом класифікаційних ознак, які розкривають важливі аспекти прояву конкурентоспроможності та врахування яких є необхідною умовою обґрунтування методології її дослідження.

За рівнем конкурентної активності виділено активну та пасивну конкурентоспроможність підприємства. Введення цієї класифікаційної ознаки пов'язано з існуванням різних типів стратегічної конкурентної поведінки суб'єктів ринку у конкурентному середовищі.

Активна конкурентоспроможність є результатом агресивної конкурентної поведінки підприємства, що базується на зміні існуючих умов конкуренції шляхом виявлення основних сил, від яких залежить майбутнє ринку та розробки ефективних способів впливу на ці сили. За умов активної конкурентоспроможності підприємство повністю використовує існуючі ринкові можливості, генеруючи економічний потенціал, достатній для самозбереження і подальшого випереджаючого розвитку. Пасивна конкурентоспроможність є свідченням нездатності підприємства до реалізації наявного в його розпорядженні економічного потенціалу, не лише для послідовної реалізації ним наступальних конкурентних дій, а і для підтримки параметрів життєдіяльності на достатньому для його нормального функціонування рівні.

За ступенем стійкості доцільно виділити стійку та нестійку конкурентоспроможність. Критерієм такого розподілу є зусилля й час, які необхідні для відтворення конкурентних переваг, на яких ґрунтується конкурентоспроможність підприємства.

Стійка конкурентоспроможність є наслідком наявності у підприємства стійких конкурентних переваг, що базуються на різниці потенціалів підприємства та його основних суперників, яка не може бути швидко переборена останніми. Їх відтворення потребує значного часу та великих витрат. Нестійка конкурентоспроможність є наслідком конкурентних переваг, що не відповідають критеріям стійкості та можуть бути переборені конкурентами в порівняно короткий термін. Така конкурентоспроможність може бути легко втрачена підприємством внаслідок зміни ситуації на ринку або за рахунок активних дій суперників.

Введення такої класифікаційної ознаки, як ступінь охоплення об'єкта дослідження, пов'язане із складністю конкурентоспроможності як економічної категорії, яка може розглядатися в умовах різного ступеня охоплення діяльності підприємства.

У літературі існують спроби розглядати конкурентоспроможність підприємства стосовно об'єктів, що знаходяться на різних рівнях управління (ресурси, товар, персонал, підприємницька ідея тощо). У такій си-

туації доцільним є поділ конкурентоспроможності на інтегральну, яка характеризує конкурентоспроможність підприємства як господарюючої системи та відображає стан усіх найважливіших аспектів його діяльності, та локальну – яка характеризує конкурентоспроможність окремих його підсистем.

Наведений склад ознак не є вичерпним, але достатнім, на нашу думку, для розкриття теоретичних основ конкурентоспроможності підприємства.

Висновки. Таким чином, проведене теоретичне дослідження та критичне переосмислення наявних у літературі підходів до систематизації видів конкурентоспроможності підприємства дозволили розробити їх комплексну класифікацію, яка максимально враховує специфічні риси та особливості категорії «конкурентоспроможність підприємства». У напрямку подальшого дослідження у статті запропоновано додаткові ознаки класифікації видів конкурентоспроможності підприємства за рівнем конкурентної активності (активна, пасивна), ступенем стійкості (стійка, нестійка) та ступенем охоплення об'єкта дослідження (локальна, інтегральна), що, як передбачається, сприятиме подальшій розробці та вдосконаленню теоретико-методологічних основ управління конкурентоспроможністю підприємства.

Перспективами подальших досліджень у межах цієї проблеми є визначення та дослідження галузевих особливостей прояву розглянутих видів конкурентоспроможності в діяльності підприємств торгівлі.

Список використаної літератури

1. Чайникова Л.Н. Конкурентоспособность предприятия: учеб. пособие / Л.Н. Чайникова, В.Н. Чайников. – Тамбов: Изд-во ТГТУ, 2007. – 192 с.
2. Смолін І.В. Стратегічне планування розвитку організації: монографія / І.В. Смолін. – К.: КНТЕУ, 2004. – 344 с.
3. Рубин Ю.Б. Теория и практика предпринимательской конкуренции / Ю.Б. Рубин. – М.: Московская финансово-промышленная академия, 2004. – 572 с.
4. Конкурентная диагностика фирмы: концепция, содержание, методы: монографія / Л.С. Шевченко, В.И. Торкатюк, Н.А. Кизим, А.Л. Шутенко. – Х.: ИНЖЕК, 2008. – 240 с.
5. Прус Л. Теоретичні засади управління конкурентоспроможністю вищих навчальних закладів / Л. Прус // Вісник ТДЕУ. – № 2. – 2006. – С. 20–27.
6. Кислицына Т.Ф. Конкурентоспособность: сущность, критерии, виды, методологические основы / Т.Ф. Кислицына // Инновационное образование и экономика. – 2007. – № 12(1). – С. 75–81.
7. Нефедова О.Г. Ефективність і конкурентоспроможність підприємств / О.Г. Нефедова // Культура народов Причерноморья. – 2005. – № 62. – С. 36–39.
8. Назмутдинова Е.В. Организационно-методические аспекты формирования отраслевой стратегии в условиях кластеризации производственной сферы региона / Е.В. Назмутдинова // Вестник УГТУ-УПИ. Серия «Экономика и управление». – 2009. – № 1. – С. 58–64.

9. Шпанко А. Про сутність поняття «стратегічна конкурентоспроможність» / А. Шпанко // *Економіка України*. – 2007. – № 6. – С. 45–49.

10. Фатхутдинов Р.А. Стратегическая конкурентоспособность: учебник / Р.А. Фатхутдинов. – М.: Экономика, 2005. – 504 с.

В статье предложена классификация видов конкурентоспособности предприятия, которая содержит полный состав классификационных признаков, а также учитывает специфические черты и свойства категории конкурентоспособность. Дана характеристика каждого из выделенных видов конкурентоспособности.

Ключевые слова: конкурентоспособность, классификационный признак, уровень конкурентной активности, конкурентное преимущество, рыночное пространство.

In article classification of kinds of competitiveness of the enterprise which contains full structure of classification signs, and also considers peculiar features and properties of category competitiveness, is offered. The characteristic of each of the allocated kinds of competitiveness is given.

Key words: competitiveness classification features competitive activity level, competitive advantage, market space.

Надійшло 15.10.2010.

УДК 339.924

І.В. Тараненко, М.С. Власова-Захарченко

ІННОВАЦІЙНО-ІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Проаналізовано та узагальнено трактування сутності економічної глобалізації. Показано, що сучасна глобалізація виражається через якісні зміни в змісті процесів інтернаціоналізації під впливом інформаційно-технологічних факторів. Здійснено аналіз динаміки індексу глобалізації за методикою міжнародного рейтингового агентства КОФ за період 1990–2007 рр. Визначено стійку довгострокову тенденцію до підвищення рівня глобалізації, що дозволяє обґрунтувати процес формування глобальної економічної системи на інноваційно-інтеграційній основі.

Ключові слова: глобалізація, інноваційний розвиток, інтеграція, глобальна економічна система, індекс глобалізації.

Постановка питання. Світова економічна система вступила в новий етап еволюційного процесу, сутнісною рисою якого є глобалізація. З початку 1980-х рр. дискусії стосовно глобалізації, її суперечностей та наслідків зайняли провідне місце у теоретичних та аналітичних розробках провідних учених світу. Одночасно вчені застерігають щодо небезпеки перетворення глобалізації на «розхоже кліше нашого часу, розпливчасту ідею, яка охоплює все – від світових фінансових ринків до Інтернету, проте яка мало що дає для розуміння сучасних умов людського існування» [1, с. 12].

Пропоноване дослідження спрямоване на виявлення характеристик глобалізації як аналітичного поняття, що має використовуватися для по-